

Az accusativus a görögben.

(Vége.)

II. Kettős accusativus.

Már érintettük a kettős acc. keletkezésére nézve az ősz typut : az ige tárgyi acc.-t vonz ; vele egy átható jelentésű cselekvést jelölő kifejezéssé válik és így hat ki egy más személyre vagy tárgyra és kész a kettős acc. Kühnernek, Curtiusnak ez a vélelmök a kettős acc. keletkezése felől. Delbrück ¹⁾ részben csatlakozik hozzájuk, de kijelenti, hogy előfordul az az eset is, hogy az igehez két kiegészítés járult összerendelt, egyenrangú jelleggel és felhozza a következő példát : Sophokles Aj. 1108 : κολάζ' ἐκείνοὺς τὰ σέμν' ἔπη = büntesd meg őket fenhéjázásukért. Tehát itt κολάζε-hoz járul mind a két tárgy. Ugyan ő nagy mondattanában ²⁾ a kettős acc. legősibb típusának azt tartja, melyben az egyik állítmányi főnév ; ezután jönnek azon esetek, melyekben a második acc. a cél vagy az idő acc. i. Pl. Homeros Z 88 : ξυνάγουσα γεραιάς νηόν Ἀθηναίης (Athene templomába : tehát célzt jelent). Az ily formában : φιλεῖν τινά παντοίην φιλότητα : az egyik acc. a benső tárgy acc.-a, mely határozó gyanánt járul az átható igehez = teljes szeretettel szeretni valakit. De ez utóbbi formák *nem valódi* kettős acc. formák. Legnyomatékosabb a kettős acc. azon esetekben, midőn az ige egyformán áthatja a személyt és tárgyat, mint *kérni, tanítani, kérdezni, titkolni, megfosztani* igék mellett vagy legalább a személyt úgy érinti a cselekvés, hogy egy részét egészen áthatja. Pl. valakit arczon csap, valakit főbe üt : τὸν βάλε κόρσην Homerosnál. Ha e két typut összehasonlítjuk : az elsőnél tisztábban kidomborodik az ige két irányú áthatása, de az utóbbinál a résznek az egészszel való szoros kapcsolatnál fogva inkább *határozói acc.-t* találunk. De hadd világosítsuk meg példákkal e különböző típusokat.

¹⁾ Synt. Forsch. IV, 34. l.

²⁾ Grundriss d. vergleich. Gramm. d. indag. Sprachen Strass. 1893, p. 377.

a) *Az egyik accusativus állítmányi név.* — Az igék a közkézen forgó gymnasiális mondattanokból ismereteseek: valamivé tenni, kinevezni, valaminek nyilvánítani, választani, mondani, tartani, valamire tanítani, kérni, nevelni, emelni, valakitől valamit titkolni. Érdekes jelenség, hogy a szanszkritban *brū, vac, āh*: szólni szintén kettős acc.-sal járnak. Pl. *ārogyam* brūhi *kansalyam*: mondj áldást kansalyára, üdvözöld kansalyát. E használat előfordul az újjörögben, kivált a köznyelvben λέγω, κρένω mellett. A *büntetni* igénél a büntetés összege is acc.-ba megy. Mahbh. 9, 234: *tān sahasram* dandayat: büntesse őket ezer (panával)-rel. A görögben a κολάζω mellett a tárgyi acc. a büntetendő cselekvényt és nem a büntetést magát jelöli, melyet az instrumentális dativussal fejez ki, a latinban gen.- vagy abl.-sal.

Ha a szanszkritban: *teṣam puṣanam adhipam* akarat = ezeknek Pusanat királyokká tevő, a görögben: τούτων πούσαναν βασιλέα ἐποίησε, a latinban: *horum regem fecit Pusanam*: élénken bizonyítják a kettős acc. eme típusának mélyen meggyökerezett voltát. A szó etymonjába behatolva könnyen, megértjük az indogerman egyes nyelvek eltérő használatát. Ha pl. Xenophon Cyr. IV, 6, 4: τὸν μόνον μοι καὶ φίλον παῖδα ἀφείλετο τὴν ψυχὴν. Euripides Hec. 285: τὸν πάντα δ' ἔλβον ἡμᾶρ ἔν μ' ἀφείλετο: «*Elvette egyetlen gyermekem életét*», «ez egy nap *elvette* tőlem összes boldogságomat: a görögben természetesen vonza az ἀφαίρειν a kettős acc.-t, a latin e mondatot: *carissimum mihi filium vita* «privavit», «hic dies omne me felicitate privavit», «omnem mihi felicitatem abstulit» fejezné ki. Így Boeckh Pindaros Pyth. III, 97: τὸν μὲν... θύγατρας ἐρήμωσαν εὐφροσύνας μέρος, így fordítja: *eum privaverunt filiae parte hilaritatis*. Miért? Mert a *privo* etymonja az eltávolítást, a megfosztást fejezi ki; természetesen abl.-sal fűzetik egybe; az ἐρήμωσαν = ἔρημον ἐποίησαν, tehát magát az örömet tették üressé és így természetes a kettős acc. szerkezet.

Így a *fölruházást* és *levetköztetést* jelölő igék: ἀμφιέννυμι és ἐκδύω: *induo* és *exuo* a görögben és latinban nem egyformán járnak kettős acc.-sal.

Mindkét igét együtt megtaláljuk Xenophon Cyr. I, 3, 17: πᾶς μέγας, μικρὸν ἔχων χιτῶνα, ἕτερον παῖδα μικρὸν, μέγαν ἔχοντα χιτῶνα, ἐκδύσας αὐτόν, τὸν μὲν ἑαυτοῦ ἐκείνον ἡμφίεσε, τὸν δὲ ἐκείνου αὐτός ἐνέδω. Latinúl így hangzanék: *puer magnus parvam habens tunicam, alteri puero parvo magnam habenti tunicam, exutam, dum suam ipsius ei indueret, ipse induit* = Cicéronál: *Deianera Herculi tunicam induit*, Verg.-nál: *una juveni supremum, honorem induit*. Szembetűnő a különbség. A görög az ἀμφιέννυμι és ἐκδύω-nál élénken érzi az átható cselekvést. Még egy ily fordulatot is találunk, mely mintegy rá mutat, hogy

mily élénken megőrzé a nyelvtudat az ige eredeti jelentéseinek emlékét. Pl. Hdt. I, 163: *τειχος περιβαλέσθαι τήν πόλιν*. A *περιβαλλω*-ban a *τειχος* acc.-ával egységes fogalomba olvadt egybe, a latin *circumdedit* már más eszmetársulás körébe von és így *circumdedit* «*muro*» tehát abl.-sal fordul elő. Igen, mert *circumdo* átvitt, szellemi értelemben és jelentésben szerepel, de a *περιβάλλω*-ban az érzéki cselekvés érezhető.

Fontos mozzanat a cselekvő szerkezetnek szenvedővé változtatásánál az állítmányi acc. megmaradása.¹⁾

Pl. Aisch. 3, 24: *ἐχειροτονήθη Δημοσθένης τήν ἀρχήν τήν ἐπὶ τῷ θεωρικῷ*. Thukydidés: II, 21: *πεισθῆναι τήν ἀναχώρησιν*. Sőt még a *κείμαι* ige is járhat így acc.-sal. Hdt. I, 171: *ἀνευ δ' ἁνῶν ἐφόρεον τὰς ἀσπίδας. περὶ τοῖσι ἀρχαῖσι περικείμενοι*: (sec. τὰς ἀσπίδας) *περικείμενος ὄβριν* (Theokr.). Ez utóbbi fordulat merészsége vetekedik a *lét* ige mellett előforduló *accusativus*ával, melynek Delbrück külön szakaszt szentel (p. 370—372.). A szanszkritban: *icam āsa*, *icam babbūva*; szórul-szóra = *dominationem fui* = uralkodtam.²⁾ A latinban Cicero epist. fam. VIII, 15, 1: *qui tam nugas esset*, hol rendesen *nugax*-ot olvasnak. Úgy de Varro Sat. 513. p. 221, 1, Riese kiadásában 186: *non nugas fieret in theatro* fordul elő. Delbrück megmerevült formáknak tekinti, de hasonlít ahhoz, hogy a passiv igét helyettesítő létige mellett megmaradt egyik acc.-nak nézzem.

Az egész mondat a *Synephebas* cz. töredékben így hangzik: *Crede mihi plures dominos servi comederunt quam canes...* *Quod si Aetæon occupasset et ipse prius sues canes comedisset, non nugas saltatoribus in theatro fieret*. A L(eidensis) és W(Guelferbitanus) kiegészíti a *fieret* igét *fabula*-val. Faber cod.-ében *non nugas esset* fordul elő. Ha cselekvő szerkezetet adunk e mondatnak; így hanzik: *Quod si etc.: illum non nugas facerent saltatores in theatro*. A *facio* szenvedő formája *fio* mellett maradt meg az acc. *nugas facerent in theatro* = *non nugas fieret in theatro*.

b) Az egyik *accusativus* az igével közeli rokonságban értelmi összefüggésben van. — Pl. Homeros λ 544: *κεχολωμένη εἵνεκα νίκης, τήν μιν ἐγὼ νίκησα* (= melyet nyertem felette.). A *νίκην νικάω* benső tárgy acc.-a mellett a személy acc.-a áll. A szanszkritban: *tvāyā vayam aryā ājīm jayīma*: általad szeretnők a csa-

¹⁾ V. ö. Kühner 411, 7. megj.-ben előforduló gazdag példatárt.

²⁾ Curtius (Erläuterungen² 169) az *ἀπην ἕσαν*-t hozva például, utána teszi, hogy e kapcsolatban a *létigével* összekötött acc. voltaképp azt teszi, hogy *ők nyugalom voltak*. Ép így fordul elő a szanszkritban: *tuṣṇim āsa*: ő nyugottan, ő csendben volt. Érdekes TB. 1, 7, 7, 3—4: *yō vāi bhavati yah cṛēsthātṁ aṇute sa kilbiṣam bhavati* = aki virágzik, a ki a legjobb állást nyeri el, vétekbe esik. Delbrück igen helyesen párhuzamba állítja a *kilbiṣam bhavati*: a görög *ὄνειδος ἔφω*-vel, de megengedi, hogy a *kilbiṣam*-nál az ind nyelvérték acc.-t érzett.

tán legyőzni ellenségeinket: az *ajim jayema* szóról-szóra ugyanaz a fordulat: νίκην νικήμεν, *aryá* = πολεμίους. Demosthenes: κηφισῶντα γραφήν ἰσρών χημάτων ἐδίωξες = Kephisont szent pénzek elsikkasztása miatti *váddal* üldözéd. A γραφήν διώξειν összevont kifejezés a *váddal üldözés* jelzésére. A szanszkritban még a *fohászt* kifejező ige is jár kettős acc.-al. Pl. agnim maham avocāmā suvṛktim: agnit magasztaló imát mondtunk, mintha *latinul* így szólanánk: Vulcanum magnam laudem dicebamus.

E két nyelv eszmetársítása nem talál, de részben talál a görögé a szanszkritével a *kar* = ῥέζειν használatában. Pl. RV. 5, 30, 9: kim mā karann abalā asya sēnāh: mit tehetnek nekem (szanszkritban: engem) az ő gyenge seregei. A görögben Homeros Γ 354: ξεινοδόκον κακὰ ῥέξαται. 9. 510: τίς νό σε τοιάδ' ἔρξε. ψ 24: Ἐκτορα δῖον ἀεικέα μῆδετο ἔργα. Sőt La Roche ide vonja 0, 236: ἐτίσατο ἔργον ἀεικέες ἀντίθεον Νηληϊα.

c) Az igével kifejezett cselekvény a személyt és tárgyat egyformán egészen áthatja vagy a személyt érinti, egy részét egészen áthatja. — Példák: ÇB: imām ōvā sarvān kamān duhe: ettől minden kívánságának kielégítését elnyeri, szóról-szóra: tőle kifejti. A R. V. 3, 45, 4: vṛkṣām phalam dhūnuhi: rázz le gyümölcsöt a fáról. Ha e két mondatba behatolunk: a *kamānduhe* és *phalam dhūnuhi* összeolvadt cselekvényt látunk. Ép így a görögben Homerosnál A 236: περὶ πᾶρ ῥα ἔ χαλκός ἔλεψε φύλλα τε καὶ φλοιόν. A magyar *lehánt*-ban összeolvad a λέπειν φύλλα τε καὶ φλοιόν és így az egyik acc. különállása megszűnik. Így e fogalmat: *lemosni*, kettős acc. fejezi ki Homeros Σ 345: ὄφρα τάχιστα Πάτροκλον λοέσειαν ἄπο βρότον ἀματόεντα, ζ 224: ἀτὰρ ὃ ἐκ ποτάμου χρῶα νίξεται διος Ὀδυσσεὸς ἀλμυρῶν. Így jár kettős acc.-sal βιάω: kierőszakol értelemben. Pl. φ 451: τότε νῶϊ βήσατο μισθὸν ἅπαντα Λαομέδων ἔκπαγλος. A latinban *cogo*-nak hasonló vonzata van. Pl. Cicerónál: *cives qui id cogit*. A tanítást, intést, kérést, titkolást jelentő igék vonzata ismeretes. A példákat szélitiben találni. Csak annyi megjegyzést teszék, hogy a synonym szók vonzata per analogiam jöhetett létre. Így pl. a latinban: az ősrégi *rogo*-hoz, mely a népgyűlési határozatokra vonatkozó javaslatokra használt műkifejezés volt, pl. tres viros capitales *populum* rogato rendre csatlakoztak *posco*, *exigo*, sőt *postulo* és *jubeo*. A *postulo*-ra nézve Zumpt*) azt állítja, hogy sohasem jár kettős acc.-sal, valamint *peto* sem. Pedig, Cic. Att. 2, 7, 1: *orationes me duas postulas* fordul elő.

Az *eltitkolást* jelentő ige kettős acc. vonzata a görögben későbbi fejlemény. Így Homerosnál fordul elő, de Sophokles El.

*) Zumpt: Lateinische Gramm. Berlin. 1879 XIII. Aufl. §. 393

957: οὐδεν γάρ σε δεῖ κρόπτειν μ' ἔτι (semmit sem kell előtted eltítkölnöm).

Részben hatja át az igével kifejezett cselekvés a személyt, kit érint az egész cselekvény. Mondhatni határozóképp járul a *rész* az egészhez. Homerosnál fejlődött ki e typus. Pl. A 240: τὸν δ' ἄορι πληξ' ἀόχένα Ω 170: τὸν δὲ τρόμος ἔλλαβε γυῖα. 6, 391: ἡ ῥά σε οἶνος ἔχει φρένας. π, 15: κόσσε δὲ μιν κεφαλήν τε καὶ ἄμφω φάσα καλά. τ, 356: ἥ σε πῶδας νίψει: A szanszkritből Delbrück a Gaedicke-től felsorolt példák közül bizonyosnak a következőket tartja: A. V. (Atharva Veda) 5, 8, 9: *atrainam* indra vṛtrahann ugrō *māraṇi* vidhya: sujtsd le őket azután ott hol sebezhetők (*māraṇi* tbs. *acc.* semleges = Blösse), oh Vritra ölj hős Indra. A *latinban* nem fejlődött ki e typus; de már a román nyelvekben igen. Voltaképen átmenetet alkot az ily *acc.* a határozói accusativushoz.

III. Határozó jellegű accusativus.

Legfontosabb és legnagyobb kiterjedésű az *acc. respectivus*. Nem hiában hívják a latin grammatikusok *acc. graecus*-nak, mert e typus a görögben nyert nagy kiterjedést. A latinban a Vergiliusnál található *acc. respectivus*okat: «*os humerosque deo similis*» a «*nudus membra*» «*nigrantes terga juvenos*» Delbrück Draegerrel egyetértve (I, 142.) görög kölcsönzetteknek tekinti. A görög a szanszkrittal együtt őrzé meg az ős alakot. Legelőbb fejlődött ki a *nāma*: δνομα-val, mely utóbbihoz az ἐπίκλησιν járult. Pl. e kérdésre: *konāmāsi* = kinek hívnak? e feleletet kapjuk: *nāmucim nāma* mayinam = Namuci a dæmon a nevem. Gaedike vélelme szerint az δνομα csak az oly mondatokban vált elébb ily vonatkozási *acc.*-sá, melyekben az *acc.* egyébként is természetes lesz vala. Delbrück Homerosnál η, 54: Ἀρήτη δ' ὄνομ' ἐστίν ἐπωνόμιον, O. 256: Θεοκλύμενος δ' ὄνομ' ἦεν... még kétesnek tartja az *acc.*-t. A következőképp származtatja le az új typust: Homeros η 273: ἄρκτον θ' ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσι-ban még az ἐπίκλησιν értelmesebb; e mondat szenvedő szerkezetbe menvén át: ἡ ἄμαξα ἐπίκλησιν καλεῖται: az ἐπίκλησιν megmaradt *acc.*-nak.

Delbrück fontos nyilatkozatot tesz. (389. l.): «Az óind nyelvben más vonatkozási accusativus a *nāma-n* kívül nem fordul elő. A görög nyelv itt is bebizonyítja mozgékonyágát. Rendre terjeszti ki az *acc.* használatát. Legelőbb γένος γενέη-re. Pl. Homeros O, 267: ἐξ Ἰθάκης γένος εἰμι. Ξ, 113: πατρός δ' ἐξ ἀγαθοῦ καὶ ἐγὼ γένος εὐχομαι εἶναι. Ezután a «jó», «rosz», «kiváló», «felette áll», «alább való» kifejezések mellett ment az a főnév az *acc.*-ba,

melyre e minősítések vonatkoztak. Pl. Homerosnál A 114: ἐπεὶ δὲ ἐθὲν ἐστὶν χερσίων, οὐ δέμας, οὐδὲ φύην, οὐτ', ἀρ' φρένας οὔτε τι ἔργα. η 57: γυναικῶν εἶδος ἀριστη. Γ 210: ὑπείρχεν εὐρέας ὤμους.

Következett a melléknevek egész sora, melyek hasonlóságot, egyenlőséget, testi, lelki tulajdonságot, hangulatot fejeztek ki:

Θ 305: δέμας εἰκδία θεῆσιν Γ 81: Λοκῶν: εἶσατο φωνήν 6, 4: εἶδος δέμαλα μέγας ἦεν ὄρασθαι. Sőt E 354: μελαίνετο δὲ χροακαλόν is fordul elő. A szenvedő alkatú igék mellett: φ 47: ἰδοῦσά κε θυμόν ἰάνθης, τ, 1, 36: φίλον κατατήκομαι ἦτορ. O 627: τρομέουσι φρένα ναῦνται. φ. 247: μέγα δ' ἔστενε κυδάλιμον κῆρ. Az analogia egész erővel dolgozott. Rendre a szenvedő formájú igenév mellett kezdett állandósúlni az *acc. respectivus*, mint βεβλημένος ἦτορ. A 169: λόδρῳ παλάσσετο χεῖρας ἀάπτους φ 777: ἐν δ' ὄνθου πλήτο στόμα τε ῥίνας τε (ganéjjal telt meg szája, orra).

Még egy kifejezést hozok föl Delbrück S. F. IV, 37. alapján: O, 744:

ὅς τις δὲ Τρώων κοίτης ἐπὶνηυσι φέροιο
σὸν πυρὶ κηλείῳ χάριν Ἑκτορος ὀτρύναντος
τόνδ' Αἴας ὀτάσκει. Itt a χάριν = πρὸς χάριν,

tehát a φέρων χάριν állandó kifejezésből az *acc. per ellipsis* határozóvá lett. A melléknevek és névmások semleges *accusativusai* határozókká váltak, sőt egyes nőnemű formájú melléknevek *acc.-a* is. Pl. τήν ταχίστην (t. i: ὀδόν) E 830: τόφον δὲ σχεδίην (t. i: τῶπην) = vágj közelébe. Curtius Grundz. 592 és köv. a δίην képzésű határozók eredetét itt találja, még az olyanokét is, melyeknél a megfelelő melléknév hiányzik. Ez a nyelv megmerevülési folyamata. Ide tartozik az *accusativus-eredetű* határozók nagy száma. Delbrück nagy művében 596. és köv. lapokon tárgyalja. E nagy mezőre nem lépek ki, csak konstatalom, hogy az *accusativus* határozói használata visszanyúl az ősi indogerman nyelvbe. Ilyenek pl. *ci gram gacchati* = τάχῳ εἶσι; *mṛd bhāṣati* = ἡρέμα vagy ἡσυχῇ ἀδδᾶ. (mert itt *acc. lappang*); *channam viharati* = κρούφα ἤδέτα. Delbrück κρούφα-t nagy mondatában a 263. §-ban azon adverbiumok közt említi (631. l.), melyekről nem lehet világosan kideríteni, hogy *instrumentalisok* vagy *accusativusok*. Minthogy a κρούφα mellett előfordúl κρούφη, κρούφα: alighanem biztosra vehetjük a κρούφα-nak *acc.* jellegét. A görögben és latinban még szélesb körre terjed ki az *acc.* ily használata. Ott van a latinban a *tim* végű határozók *) mint *tra-*

*) Neue 2., 547. és köv. lapjain. Pótlólag A. Funck a Wölfflin Archiv f. l. L. u. Gr. VII, 486—506 és VIII, 77—110. lapjain alapos

ctim, cursim, confertim stb. a görögben a δὸν végűek: ἀνασταδὸν (fölkelve), ἐπισταδὸν, παρασταδὸν, ἐμβαδὸν, παρακλιδὸν. A semleges melléknevek accusativusának határozói használata kimeríthetetlenül gazdaggá fejtett ki.

IV. Schematicus accusativus.

A σχῆμα szót a régi grammatikusoktól használt értelemben veszem. Ide tartoznak az *elliptikus, exclamatorius* és *absolutus* accusativusok. A kiegészítő ige kimondását a szenvedélyes beszédforma nem engedte. Pl. Sophokles Ant. 577: μητριβάς ἔτι (δηλ. ποιεῖτε). Xenophon Memm. III, 1, 10: τί δὲ τοὺς κινδυνεύειν μέλλοντας (δηλ. ποιήσεις) Sophokles Ant. 441: σὲ δὴ, σὲ τὴν νεύουσαν εἰς πῆδον κάρα (δηλ. καλῶ.). A felkiáltásra jó példát hoz föl Kühner (412, 2) Aristophanes Aves. 1269: δεινόν γε τὸν κήρυκα τὸν παρὰ τοὺς βροτοὺς οἰχόμενον, εἰ μηδέποτε νοστήσει πάλιν.

A latinban legjellemzőbb Cicero pro Cod. 26: In balneis delituerunt: *testes egregios! Beatos quondam duces Romanos!* kiált föl Corbulo Tacitus ann. XI, 20. Cicero de orat. 3, 2. *O fallacem hominum spem fragilemque fortunam et in sanas nostras contentiones.*

Kühner az absolutus acc.-t hosszabb körmondatok élén álló acc.-ban találja, melyek mellett oda értetődnek: a mi illeti, (az acc.-ba helyezett tárgyat) és felhoz különösen két példát: Thuk. II, 62, Demosthenes 53, 20. Lássuk a Thukydidesből vett példát: II, 62: τὸν δὲ πόνον τὸν κατὰ τὸν πόλεμον, μὴ γένηταίτε πολὺς καὶ οὐδὲν μᾶλλον περιγενώμεθα, ἀρκείτω μὲν ὑμῖν καὶ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἄλλοτε πολλάκις γε δὴ ἀπέδειξα οὐκ ὀρθῶς αὐτὸν ὀποπτευόμενον: «A mi a háború küzdelmes voltát illeti, hogy nem helyesen félték tőle, mintha az nagy mérvet öltene, melyet azért diadalmasan vívunk ki, elég legyen hivatkoznom azokra, miket már gyakran bebizonyítottam». Itt az αὐτὸν-nal fölveszi az absolut formában előre bocsátott πόνον-t. Poppo-Stahl megjegyzi: frustra hic de accusativo absoluto cum alii cogitarunt tum interpretes Vigeri p. 58. És én csatlakozom az ő felfogásukhoz. Az ἀπέδειξα vonzatát

czikket ír, melyben 56 oly *im* képzésű határozót tárgyal, melyek a Georges szótárában hiányoznak, de azonkívül 54-et olyat, melyek mellett nyomós bizonylatokat lehet találni. Egybe is állítja e szokat egy jegyzékben. (VIII, 111—114. l.) Jellemző Gellius N. A. XII, 15 megemlékezése Sisenárról, ki a szokott *im* képzésű adverbiumokon kívül *vellicatim, saltuatim*-ot is használja. Mintegy látni, hogy az analógiás képzés mint szaporitá a thesaurust. E határozók közül azok, melyek *verbalis* eredetűek, a szanszkrit *-am* végű gerundiummal hasonló módon használtattak.

látom és az egész mondat az anakoluthia hatását teszi rám. Hasonló mondható a Demosthenes 53, 20. idézett helyre. Maga Kühner is érzi, hogy az ily előrebecsátott acc. másként magyarázható, mert ugyane szakaszhoz fűzött jegyzetben oly mondatot idéz Homerosból, melyben nyilván *attractio* van. Ugyanis α 274: *μνηστῆρας μὲν ἐπὶ σφέτερα σκιδνασθαι ἀνωχθὶ μῆτέρα δ' εἰ οἱ θυμός, ἔφορμᾶται γαμέσθαι, ἄψ ἴτω ἐς μέγαρον πατρὸς μέγα δοναμένοιο*. Kühner is ez észrevételt teszi. Tehát az ily *acc. abs.* létezése kérdésbe tehető. Néha magából az igéből lehet az átható vonzat magyarázatát kivenni. Pl. Xenophon Cyr. 2, 1, 5: *τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἰκοῦντας οὐδὲν πῶ σαφές λέγεται, εἰ ἔπονται: λέγουσι*-val rendes szerkezetet öltene a mondat: *Attractio*, egy-egy előbbi vonzat kiterjesztése, vagy anakoluthia teljes magyarázatát adják az *acc.* ilyenemű használatának, tehát az *acc. abs.*-hoz fordúlni felesleges.

De mit mondjunk a *névelős infinitivus* abszolút használatáról és mit az igenév ú. n. *abs. accusativus*ról? Kikerülhetetlennek tartom a *névelős inf. absolutus* használatának fölvetését. Pl. *τὸ κατὰ τοῦτον εἶναι*; a mi ezt illeti; *τὸ ἐπ' ἐμοὶ εἶναι*: a mi engem illet, a mennyiben a dolog tőlem függ. E csonka mondatok határozóképp járulnak a főmondatban kifejezett cselekvésének korlátozóására. Mondat alakjában voltaképp határozói *acc.*-nak felelnek meg.

A mi az igenév ú. n. *abs. accusativus*át illeti, már Hermann G. korában, de később Curtius nyomán még inkább az összes grammatikák, némely személytelen ige semleges igeneveit: *δέον ἐξόν, παρόν, προσήκον, δόξον, δῆλον ὄν*: *accusativus absolutus*oknak tekintik. Hermann G. ez alakokat *abs. nominativus*-oknak veszi föl. «Nam *accusativus* — mondja szószerint — neque *explicationem* habet *facilem, nec certa, quod sciam, testimonium fide nititur: quod secus est in nominativo. Est enim in hisce locutionibus, ut equidem existimo, non tam permixtio quædam diversorum loquendi modorum, quam transitio ab alio ad alium altero abrupto*». És egy frappans példát hoz föl az ily hirtelen átmenet illusztrálására, mely szerinte megvilágítja e szólamokká vált, mintegy állandósult személytelen értelmű igenevek tulajdonképi jellemét.

Euripides Phoen. 290—2. így hangzik:

μῆλλων δὲ πέμπειν μ' Οἰδίπῳ κλεινὸς γόνος
μαντεία σεμνὰ, Λοξίου τ' ἐπ' ἐσχάρας,
ἐν τῷδε ἐπεστράτευσαν Ἀργεῖοι πόλιν

Volebat poeta dicere: *μῆλλων με πέμπειν Οἰδίπῳ γόνος ἐπεστρατεύθη*; tehát: midőn Oedipus jeles sarja engem a jó székhez akart küldeni szent jóslatért, e közben az Argivok ostrom alá fogták (a várost). Ime a *μῆλλων* abszolút jelleget ölt a beszéd

hirtelen félbeszakítása miatt. E magyarázat nem világítja meg a felvetett kérdést, mert e magyarázat alá fogható minden úgynevezett absolutus nominativus, melyeket Thukydidesnél Klouček derék értekezései*) kimerítően tárgyalnak és megvilágítanak. Nézetem szerint a pszichologiai alanyt szereti a görög nominativus alakjában a megfelelő igenévvvel kapcsolatban a mondat élére állítani. A Hermann G.-tól idézett példában nyilván *Οιδιππου κλεινός γόνος* a pszichologiai alany: ezért egészíti ki *Hermann G.* a maga magyarázatában *επεστρατεύθη*-vel. De a román nyelvek: olasz és francia az *abs. acc.* mellett bizonyítanak, mert a latin *absolutus ablativus* helyébe *abs. acc.* lépett, mint a román nyelvek történeti fejlődése tanúsítja. Az obliquus casus absolutus használati kétségtelenül bizonyítja a külön alak.

Kühner nagy mondattanában (487. §-ban) több oly példát sorol föl az *acc. absolutus*-ra, melyek oly főmondat cselekvényének meghatározására szolgálnak, melyekben hiányzik az *átható* ige. Pl. Thuk. IV, 125: *κυρωθέν δὲ οὐδὲν... ἐχώρου ἐπ' οἴκω*: *quum nihil decretum esset, redibant domum*. Xen. Hell. 3, 2, 19: *δόξαντα δὲ ταῦτα καὶ περαθέντα τὰ στρατεύματα ἀπῆλθον*: *His decretis et peractis, castra recesserunt*. Ily esetekben kikerülhetetlen az absolutus szerkezet elfogadása: nominativus vagy accusativus.

A nyelvjelődés az *acc.* mellett szól. A román nyelvek használati: fatto questo, operati gli occhj, durante la guerra cela dit, cela permis, la paix conclue vagy a főmondattal kapcsolatban: udite quelle parole, il asceta rispose, vagy: il re, salutato Visvamitra, col girargli, poscia se ne parti (Gorresio Rāmayana fordítása) etc; a melyeknek a góth és ófelnémet dativus absolutusa felel meg, a mai német nyelvben: keinen Menschen ausgenommen, sőt vorausgesetzt, angenommen, gesetzt: A latin *audito, cognito, comperto* némiképp kiindulási pontul szolgáltak a román nyelvekben ilyes szerkezet keletkezésére. Úgyde még egy összehasonlító nyelvészeti tényt teszi bizonyosabbá előttem az ú. n. *abs. acc.*-nak létezését a görögben. A szanszkritban a gerundium forma bármely esettel összeköthető. Pl. Ram. III, 41, 18: *ātmānā ca hatā viddhi hṛtvā* sitam: «tudd meg, hogy magad rohansz vesztedbe, ha *elrablod* (*hṛtvā* ger.) Sitát». Itt a *viddhi*-től (tudd meg) függő és a latin *acc. c. inf.*-nak megfelelő participiális szerkezethez a gerundium odasimul = temet perditum scies occidendo Sitam. Így dativussal, locativussal hozható összefüggésbe a gerundium. Még függetlenebb a gerundium a következő példában: R. 3, 21, 10: *tānbhumau patitān dr̥stvā mahāstrasos bhavanmama*: midőn őket a földre esve láttam, nagy félelem lepott meg. De még jellemzőbb az *am*

*) Ueber den sogenannten Nominativus absolutus bei Thukydides. Leitmeritz, progr.-értekezések 1859 és 1860.

végű gerundium, mely egy *nomen verbale* accusativusául tekintethető. A klasszikus szanszkrit nyelvben bizonyos állandó szólamoknál fordul elő. Pānini felsorolja. Hozzunk föl egy pár példát: kanya *darāgam* varayati = mihelyt meglátja a lányt, azonnal megkéri. *koçagrāham* yudhyante = üstökön ragadva egymást harcolnak. E mondatokban a gerundium accusativus formája nagyon emlékeztet az acc. absolutusra. Ime tehát az összehasonlító nyelvészet, vagy az ősi indogerman nyelvhez közelebb álló szanszkrit, mint távolabb álló román nyelvek által csak megerősíti az absolutus accusativus létezését, mert ha a példákat Speijer szanszkrit mondatában¹⁾ fontolóra vesszük és ha személytelen igékre ugyane viszonyt alkalmazzuk: mintegy kipattan előttünk az absolutus accusativusnak vett szerkezet.²⁾

Összefoglalva a mondottakat: az accusativus egyfelől a kiegészítés esetétől tekinthető, másfelül fokként fölszabadul a szorosabb kapcsolatból és válik határozóvá vagy még szorosabb egységbe olvadván az igével: újabb kiegészítőt kíván és kész a kettős *acc.*, mely a maga különböző típusaival igen változatos formát öltött a görög nyelvben. Egyáltalán a görög a mondatfűzés terén is bámulatos gazdagságot fejtett ki. A nyelv a dialektikus görög szellem finom hajlásait, képzelmenek dús színezetét fesztelen könnyedséggel fejezte ki. Az analógiás alkotások egy nyelvben sem tenyésztek bújában és szellemesebb formában. A görög nyelv e jellemvonása az accusativus használásában is visszatükrözik.

HEGEDŰS ISTVÁN.

¹⁾ Sanskrit Syntax, by Dr. J. S. Speijer. Leyden. 1886 (297. és 299. l.)

²⁾ Becker Fülöp Ágost t. kartársamtól e kérdésben véleményt kérvén, ő szíves volt Diez következő szavait adni válaszul: Vom Ablativ kann freilich nicht mehr die Rede sein: der unabhängige Casus weist sich durch seine Form, so weit dies möglich ist als Accusativ aus. Diez példákkal bizonyítja ez állítását. Diez Gramm. d. rom. Spr.³ III, 166 sq.